

Hudební nauka 8

Úvod do hudebních forem II

Motiv - úryvek melodie, skupinka tónů, která tvoří poměrně uzavřený celek. Jeho hlavní složkou je obvykle melodie (tj. melodická linka a rytmus), jen vzácně tvoří motiv pouze rytmický útvar. Jde o drobný, ale vyhraněný hudební nápad, který se ve skladbě stává základní myšlenkovou jednotkou.

Téma - výrazná melodie, často ve skladbě významně uplatňovaná, je rozsáhlejší než v případě motivu a nepoměrně uzavřenější (harmonicky, melodicky, rytmicky, dynamicky ap.), téma může být jednolitě nebo je lze rozdělit na více motivů, může zaujímat prostor některého formového schématu - věty, periody, dvojperiody ap.

Introdukce - hudební úsek v úvodu skladby či její části (tehdy mluvíme o tzv. dílčí introdukci), někdy v odlišném tempu (např. u rychlých vět pomalá). Má za cíl upozornit na začátek skladby (nástup prvního tématu) nebo uvést do emocionálního ovzduší skladby (může již zpracovávat některý z motivů pozdějšího prvního tématu).

Mezivěta - hudební úsek, který spojuje témata, motivy, případně různé úseky, v nichž se s hudebním materiálem pracuje. Získává tak podobu delší spojovací části, vsuvky (neboli epizody) či krátké spojky. Mezivěta často převádí stávající hudební proud do nové tóniny - takovou mezivětu nazýváme *modulující* nebo *modulační*.

Koda (Coda) - dohra, hudební úsek v závěru skladby (vnější koda) nebo její ucelené části (dílní, vnitřní koda), jenž má za cíl přesvědčivě skladbu uzavřít. Podle hudebního materiálu, který využívají, rozlišujeme kody *tematické* a *motivicky samostatné*, podle rozměru *malé* a *velké*.

Doprovodné figury - hudební úseky sloužící jako doprovod jiné hudby, zvláštním případem je takzvaná **ostinátní figura** - rytmický nebo melodicko-rytmický model, který se v doprovodu opakuje.

Pasáž - rychlý sled tónů, který nejčastěji plní funkci ozdobnou, spojovací nebo virtuozní.

Práce s tématem (motivem) - označována též jako tematická, motivická práce - zahrnuje ustálené postupy, kterými bývalo téma (motiv) obměňováno, v každé historické epoše se zacházení se základními formotvornými prvky částečně nebo úplně mění, v zásadě však existuje několik postupů, které platí v hudbě dodnes.

1. **Opakování** s drobnými změnami - jde o změny dynamiky, polohy, částečně i rytmu a melodie. Častá je transpozice v rámci tóniny - dochází ke změnám jakosti intervalů (takovým případem je i **sekvence** - několikeré mechanické přenesení části melodie o určitý stupeň výše nebo níže).

2. **Variace** - obohacení nebo zjednodušení melodie tak, aby se projevila výraznější změna oproti jejímu původnímu uvedení, při obohacování bývají použity ozdobné tóny (tóny průchodné, průtažné, střídavé, melodické ozdoby ap.).

3. **Inverze** - převrat tématu, jde o zrcadlové převedení melodie opačným směrem. Intervalové postupy většinou dodržují doškálnost k dané tónině, jde tedy často o poněkud pozměněný převrat. Jsou-li dodrženy jak intervalové vzdálenosti, tak i jakost těchto intervalů, mluvíme o doslovné inverzi.

4. **Augmentace** - zdvojnásobení všech časových hodnot tématu, obvykle na dvojnásobek, opakem je **diminuace** - zmenšení časových hodnot tónů tématu, obvykle na polovinu.

5. **Rozšíření** tématu - téma se prodlužuje připojením několika tónů buď na jeho začátku (předpojení), nebo na konci (připojení), nebo uprostřed tématu (vsuvka).

6. **Zkrácení** tématu - téma se krátí vypuštěním několika tónů na jeho konci nebo z jeho prostředka, celková délka tématu se zmenšuje.

7. **Dělení** tématu - z tématu se vyjme menší úryvek a s ním se pracuje jako se samostatným motivem, který se často dělí ještě dále. Velmi často se dělení tématu a motivu užívá v gradacích.

Tektonika - nauka o stavbě skladeb, o spojování drobných částí ve větší celky podle určitých zákonů. Sleduje uplatňování kontrastů ve skladbě, vzájemné poměry délek jednotlivých částí skladby, výstavbu gradací, rozvržení tónin a průběh modulací aj. Rozbor skladeb postupuje od popisu skladeb ke zdůvodňování všech užitých prvků a prostředků až k výkladu obsahu skladeb.

Funkční typy hudby - rozlišujeme hlavní typy hudby - typ expoziční a evoluční, a vedlejší typy -

úvodový neboli introdukční (introdukce), spojovací (mezivěty) a závěrový (kody). **Expoziční typ hudby** - jde o prosté uvádění hudebních myšlenek a jejich opakování beze změn. Převládá v hudbě zábavné, populární a užité, je založena na uvádění melodií vcelku, po jedné uzavřené melodii následuje další. **Evoluční typ hudby** - založen na proměnách hudebních myšlenek, na jejich vývoji (evoluci). Jádrem je zde práce s tématem. Evoluční typ hudby je příznačný pro umělecky závažnou hudbu, časté jsou rozsáhlé hudební plochy postavené pouze na zpracovávání dříve uvedených témat, nová témata se neobjevují. „Jedna z hlavních příčin nepochopení umělecky závažné hudby spočívá v příliš jednostranném návyku na vnímání hudby expozičního typu.“ (ZENKL)

Akordy - dokončení

Nónový akord - akord složený ze čtyř tercií nad sebou, jeho krajní tóny svírají interval nóny (akord s velkou nónou se nazývá velký nónový, s malou malý nónový akord). Lze vytvořit mnoho různých nónových akordů, nejdůležitější jsou však dva - dominantní nónový akord velký a dominantní nónový akord malý. Jde o dominantní septakord doplněný velkou nebo malou tercií. (Méně časté jsou nónové akordy složené z měkce malého septakordu a malé nebo velké nóny.)

Obraty nónového akordu - pravidlo tvoření názvu obrátů je shodné jako u septakordů, jen s tím rozdílem, že je zachycován vztah spodního hlasu a nóny. Obraty se nazývají sextseptakord, kvartkvintakord a sekundtercakord. Obrat s nónou v basu neexistuje - nebyla by totiž zachována nóna nad původní primou, což je podmínka, aby byl akord chápán jako nónový.

Undecimový akord - sestává z pěti tercií nad sebou, jde o šestizvuk svírající interval undecimy.

Tercdecimový akord - je složen z šesti tercií nad sebou, v rozmezí tercdecimy se nachází sedm akordických tónů. Tento akord vyčerpává celou základní sedmistupňovou tónovou řadu, např. celou durovou stupnici.

U undecimového a tercdecimového akordu nerozeznáváme ani jejich jednotlivé druhy ani jejich obraty.

Kvartové akordy - akordy stavěné ze dvou, tří nebo více kvart nad sebou. (Sedm kvart nad sebou vyčerpává všech sedm stupňů diatonické řady stejně jako tercdecimový akord). Obraty kvartových akordů se používají, nemají ale zvláštní názvy. Nejčastější kvartové akordy jsou složeny z čistých kvart. Jedním z obrátů kvartového akordu je souzvuk složený z kvint, tedy kvintový akord. (Proto se nerozlišují kvintové akordy jako samostatný druh akordů).